

اشکالاتی پیرامون سوره فیل و نبود فیل در جزیره العرب

حیدر حب الله

ترجمه: سعید نورا

سؤال^۱: شخصی از من درباره سوره «فیل» سؤال کرد که جواب آن را نمی دانستم. پرسید: در یمن فیل پیدا نمی شود. فیل در مناطق گرمسیر زندگی می کند و به آب فراوان و گیاه نیاز دارد. بلکه اساساً چگونه این مسافت طولانی را تا مکه طی کرده است؟ علاوه بر این، غیر مسلمانان به این واقعه اشاره ای نکرده اند؟

پاسخ: تمام آنچه سؤال کننده محترم گفته تقریباً درست است، جز اینکه قبل از طرح این اشکال، باید برای داستان قوم فیل به منابع اسلامی مراجعه نمود، اگر مروری به آنچه منابع تفسیری و تاریخی مسلمانان درباره این داستان ادعا می کنند، داشته و آن را با مفاد این سوره شریفه مقایسه کنیم دیگر جای اشکال به این سوره قرآنی باقی نمی ماند با این توضیح که:

الف- منابع اسلامی می گویند: ابرهه حبشی بوده و یمن نیز یا زیر نظر و تابع حبشه بوده و یا با آن رابطه راهبردی داشته و با آن هم پیمان بوده است. حاکم آنروز حبشه نجاشی؛ پدر بزرگ نجاشی هم عصر رسول خدا ص بوده است. این بدان معناست که ممکن است

^۱ حیدر حب الله، إضاءات فی الفكر والدین والاجتماع ۳: سوال ۴۱۳.

فیل را از حبشه و کشورهای آفریقایی به یمن آوردند که با توجه به این هم‌پیمانی و یا روابط اقتصادی و سیاسی و یا وابستگی به هیچ عنوان بعید نیست..

ب- منتقد در اینجا تصور کرده که لشکر ابرهه از فیل تشکیل شده است و این یک اشتباه رایج است و منابع مشهور مسلمان چنین نگفته اند. تمام آنچه در کتاب‌ها آمده این است که ابرهه لشگری همانند دیگر لشگرها گسیل داشت که در طلیعه آن- بر اساس اختلاف روایات تاریخی - یک فیل - به نام محمود- و یا دو و یا سه و یا هفت و یا دوازده فیل در حرکت بودند. بیشتر روایات تاریخی رایج در کتب مسلمانان از وجود فقط دوازده فیل حکایت دارند. بنابراین ابرهه می‌خواست است با قرار دادن یک یا چند فیل محدود در طلیعه سپاهش اولاً: به نوعی در دل اعراب رعب بیفکند و ثانیاً: نماد قدرت کشورهای آفریقایی که همان فیل است را به رخ بکشاند و ثالثاً: تمهیداتی برای نابودی کعبه فراهم کند چرا که فیل دارای این قدرت است. بنابراین چه مانعی وجود دارد که تنها دوازده فیل از کشور آفریقا به کشور سرسبز یمن - به ویژه در مناطق کوهستانی آن که بارندگی زیادتر بوده و در آن باغ‌های عدن وجود دارد - و آب و هوای بسیاری از مناطق آن با آب و هوای شبه جزیره عربستان متفاوت است (شاید همین عامل، نقش مؤثری در شکل‌گیری تمدن ریشه‌دار یمن در طول تاریخ داشته است) آورده شود و با مراقبت و تأمین آب و علف حمل شده توسط بخش پشتیبانی لجستیکی این ارتش تا مکه طی مسافت شود؟! آیا این فرضیه محال یا عجیب است!؟

این بدان معناست که تعبیر سوره قرآن به اصحاب فیل بیان دقیقی است، زیرا فیل در اینجا می‌تواند برای نشان دادن مفرد (و شاید برای بیان جنس باشد) به کار رفته باشد؛ یعنی صاحبان آن فیلی که جلودار لشکر است (و گفته شده محمود نام دارد) و ترس و وحشت را در دل اعراب که با حضور فیل در صف مقدم لشکریان الفتی نداشتند انداخته و قصد نابودی کعبه را دارد. پس لشکر را به خاطر این خصوصیات به فیل نسبت دادند، چرا که ابرهه وجود یک یا چند فیل را عنصر قدرت و هیبت و برتری می‌دانست و شاید به همین دلیل است که قرآن نگفته است مثلاً صاحبان فیل‌ها یا لشکر فیل‌ها، درست

مثل تعبیر « اصحاب الجمل»، چرا که سپاه آن‌ها متشکل از شترها نبود بلکه به علت وجود شتری بود که رمزگونه در جلوی لشکر حرکت می‌کرد.

ج - اینکه غیر مسلمانان - و مسلمانان همان عرب‌های ساکن در آن مناطق هستند - این واقعه را ذکر نکردند، بنده آن را خللی در صحت این ماجرا نمی‌دانم، پس چه بسیار حوادثی که در شرق و غرب عالم رخ داده و مورخان که اهل سرزمین‌های دیگرند، آن را ثبت نموده‌اند. حتی خود مسلمانان در عصر طلایی‌شان بسیاری از آنچه که غربی‌ها در مورد تاریخ اروپا نوشته‌اند، ثبت و ضبط نکرده‌اند با وجود آن که مسلمانان حدود پنج قرن بر جهان حاکم بودند. بنابراین تا زمانی که این داستان در کشورهای عربی بسیار مشهور بوده تا جایی که آن سال را «عام الفیل» نامیدند و تاریخ را مطابق با این سال تعیین کردند و وقتی این جریان به عنوان وحی قرآنی نازل شد مورد انتقاد عرب‌های آن عصر قرار نگرفت، و شواهد دیگری که موجود است... پس چه دلیل منطقی برای تشکیک یا تکذیب این واقعه وجود دارد؟

خلاصه اینکه اصل مطالبی که ذکر کردید می‌تواند اشکالی بر بعضی از عبارات و جزئیات داستان باشد اما اشکالی در اصل وقوع آن ایجاد نمی‌کند.

برای تفصیل بیشتر می‌توانید به جلسات تفسیری بنده در مورد شرح سوره فیل مراجعه نمایید، و ما در آنجا تفسیرات مختلف مربوط به داستان أصحاب فیل و اشکالات و نظراتی که در تفسیر ماجرای أصحاب فیل در قرآن مطرح شده از جمله اینکه اصحاب فیل آیا همان قوم لوط هستند یا خیر؟ را مورد بررسی قرار دادیم.